

Солодка Даруся (скорочено)

Марія Матіос

*Марія Матіос
Солодка Даруся*

*Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.
Авторські права на переказ належать Укрлібу*

ДАРУСЯ

ДРАМА ЩОДЕННА

Події роману розгортаються у гірському селі Черемошне на Буковині. Розповідь починається з розмови двох сусідок, Марії та Василяни, про квіти. Марія розповіла сусідці, що лілії і ружу дала їй навесні солодка Даруся. Сирота носила викопане коріння по селу, як дитину, загорнувши в ковдру. Тоді Марії було так жаль Дарусі, що й з сином-пияком перестала сваритися, а він усе ж не каліка... Сусідки говорили, а недалеко від них, між квіток сиділа сама Даруся. Вона заплітала свою давно поріділу сиву косу, слухала розмову і усміхалася. У селі люди думали, що вона дурна, але Даруся не дурна – вона солодка. А коріння жоржин загортала в ковдру, щоб не змерзло.

Був кінець літа. Даруся гладила квіти і думала, чому усі вважають її дурною, адже вона багато знає: як що називається, який сьогодні день, скільки яблунь вродило в Маріїнім саду, скільки від Різдва до Різдва людей у селі родилося, а скільки вмерло. Даруся говорила з деревами, курми, але з людьми вона не хотіла говорити, бо вони могли дати їй конфету... Даруся думала про те, що люди в селі часом роблять дуже нерозумні речі, але чомусь дурною вважають її. А щоб не казати дурна, люди їй кажуть солодка.

Якось Маріїн син Славко напився, вбив підсвинка і кинув у ріку, погрозивши усім, щоб не витягали. Було спекотне літо, і пішов сморід, та ніхто із Славкових домашніх не наважився щось зробити. Тоді Даруся прив'язала до підсвинка камінь, щоб пішов на дно. Славко зрозумів, що це зробила Даруся, тож почав кричати і називати її дурною, а потім кинув під її двері жменю барбарисок. У селі знали, що про цукерки Дарусі краще не нагадувати, бо від солодкого їй болить голова і нудить, від цієї хвороби вона відходить тиждень. От і після Славкового вчинку її голову наче стискали залізні обручі. Марія намагалася допомогти Дарусі, але легше ставало тільки тоді, коли Даруся заходила у річку. І чим холодніша вода, тим швидше відпускав біль.

***

Поки ріка не замерзала, було добре. Та якось, коли лід не провалювався, вона хотіла вже пробити його головою. Аж тут звідкись явився Маріїн Славко. І Дарусю

зразу перестала боліти голова: Славко був тверезий. Він взяв її за руку і повів берегом до місця, де з—під льоду ще була вода. Даруся відразу ступила у рясне булькотіння. А коли вийшла на берег, Славка ніде не було.

***

Даруся ні з ким не говорить ні слова, але вона не німа. Інколи, щоб відступив біль, вона закопується посеред городу у землю. Вгортається землею і годинами чи стоїть, чи сидить. І байдуже їй, що люди крутять пальцями коло скронь. Все одно, то лише дурні крутять. Аби лиш про конфети не нагадували...

***

Понад усе Дарусі хочеться жити на цьому світі. Вона ні на що не нарікає. Інколи вона прикрашає позліткою стару грушу, щоб не сумувала. У неділю Даруся вдягає мамину вишиту сорочку. Інколи їй хочеться співати, але вона знає, що співанка приносить шкоду. Іванна з Василем доспівалися про червону калину такої, що у Сибір їх відвезли.

Вона не солодка, але й не дурна. Ще маленькою, до того, як дізналася смак конфет, вони з сусідським Славком крутили пальцем коло чола, коли вулицею йшла дурна Параска, яка говорила сама до себе, махала руками і все комусь грозила прутом. Та батько суворо покарав малу Дарусю і говорив, що з таких людей сміятися не можна, бо вони говорять з Богом, але дай Бог, щоб Даруся ніколи такою не була.

***

Коли Марія збирається варити сливове повидло, то спершу попереджає про це Дарусю. Та Марієне терпке повидло не шкодить Дарусі, для якої ніщо на світі не є солодким, окрім конфет. Поки про конфети Даруся думає в своїй голові сама, без нікого чужого, голова не болить її ніколи, а як лиш хто нагадає вголос — тоді череп зносить.

А Маріїне повидло Даруся їсть узимі. Її хочеться занести його і татові, але той ніколи чомусь про повидло не просить. А без татового слова Даруся не зважається. Перед тим як піти на цвинтар до тата, Даруся плаче вдома, щоб не могилі не плакати. Вона дуже довго збирається і завжди несе йому кулачок масельця, яке готує з молока, що інколи приносить Марія.

***

Збираючись до тата, Даруся з самого ранку вмивається, довго чешеться, викладає короною косу, тепло вбирається. Вона думає, що розповість татові, але більше любить слухати, що розповідатиме він. Вона ніколи при ньому не плаче, бо тато Дарусиноного плачу не признає.

Коли сонце паде донизу, але ще не сідає, Даруся бере великодній кошик, складає туди сир, масло, літрову банку з молоком, трохи, але небагато хлібця і виходить на середину вулиці. Вона завжди йде до тата тільки серединою вулиці. Даруся знає своє: вона по дорозі до тата — княжна. Іде Даруся серединою вулиці — і обіч неї, як весільні дружки, поважно трясуться сільські пси, збереться їх зо два десятки. Та Даруся ніколи не кине їм хоч трішечки того, що несе для тата.

Коло сільського клубу Даруся бере різко вліво, переходить широкий дерев'яний

місточок і нарешті стає перед брамою цвинтаря. Тут залишаються пси і чекають її, а вона йде на могилу. Коли люди бачать біля брами псів, то навіть не потикаються на цвинтар.

***

Дарусі здається, що могила – це татова хатка. Їй лиш чути його голос, який проривається десь із підземелля. Їй соромно, що давно не приходила. Даруся починає обриває з могили траву, здуває з хреста порохи. Потім потертим ліжником, яким накривалася сама, накриває татові ноги. Даруся викладає з кошика їжу на могилу. А тоді схиляється близько до хреста і довго шепче, але оглядається, чи ніхто не бачить.

Якось Варвара розповідала Марії, що чула на цвинтарі, як нечиста сила людським голосом говорить, та страшним таким, грубим. Згодом та мара гуляла між могилами і все кричала "тату", "тату". А потім з цвинтарної брами вийшла солодка Даруся. Та Варвара і подумати не могла на Дарусю, бо знала, що та не вміє говорити, тож гріх на каліку грішити...

***

Даруся приховувала, що вміє говорити, але і вдома говорити не могла. Вона зрозуміла, що мова їй вертала у рот лиш тоді, як вона провідувала тата. Та вона боялася ходити до тата часто. А раптом хтось вислідить?! Донесе, що вона і не німа, і не дурна, і не солодка?!

На цвинтарі вона говорила з татом, але як тільки вертала додому, тато приходив у сні і мучив Дарусю несамовито. Цілу ніч стояв на дверях, чорний, неголений, обдертий, з простягнутою рукою і просив молока. На ранок Даруся бігала селом з порожнім горнятком, і люди розуміли, що вона просить молока. До Марії приходила першою. "Почалося", – говорила Марія. "Треба було думати..." – варнякав п'яний Славко.

***

Даруся все чула і розуміла, але як їй сказати, що вона невинна? ...Несла молоко, кисляк, сметану, сир – усе зсипане і збите в одну трилітрову банку – клала коло хреста і дивувалася неслуханно: від учорашніх її попоїдків справді мало що лишилося. Тато таки лишався голодний. Коли серед ночі її будила простягнута татова рука, знала, що через день-два почне боліти голова. І щоразу вона думала, що то, може, прийшла і її пора... На ранок Марія знаходила Дарусю із вповитою п'ятьма хустками головою, відверненою до стіни, із землистим обличчям, про яке годі було сказати, чи то обличчя мерця, чи живої людини...

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

ІВАН ЦВИЧОК

ДРАМА ПОПЕРЕДНЯ

Раніше солодка Даруся ділила нещастя з Іваном Цвичком. Часом вони сиділи разом, притуливши голови, він грав на дрімбі, а сусіди дивилися і дивувалися.

***

Іван Цвичок був у селі зайдою, а якось пристав жити до Дарусі. Він рідко говорив, часто їздив у автобусах і грав на дримбі. Люди і діти в Черемошнім називали його Цвичком, бо дуже любив Іван збирати по довколишніх селах залізччя, а найбільше – цвяхи, по-тутешньому "цвики", з яких робив дримби і продавав їх. Іванові дримби користувалися попитом. Найбільше на них любили грати молодіці. Іван мав вроджену ваду: прирослий до піднебіння язик – і через те його мова нагадувала торохтіння підводи по сільській вулиці. Може, тому й не любив пускати слово на люди. Жив, де доведеться: заночовував на автостанціях, у дзвіницях, улітку – в придорожних оборогах. Дехто із сільських ґаздів іноді наймав Івана на роботу, але він не мав великої охоти до роботи на чужих обійстях. Зрідка Іван приставав жити до котроїсь молодіці. Але приставав не надовго, і в одному і тому ж селі не приставав ні до кого. І більше, як два місяці, його не затримала ані одна.

***

Якоїсь весни колов Іван Цвичок дрова в Марії, Дарусиної першої сусіди. Він ні з того ні сього кинув сокиру посеред двору, сперся на паркан і заграв на дримбі у бік Дарусиноного двору якоїсь дуже тужної. Даруся тим часом, пов'язана весільними стрічками, простоволоса, із віночком на голові, у довгій, до п'ят, непідперезаній білій вишиванці сиділа в розсохлій груші і перев'язувала гілля, знімаючи по одній стрічки із себе. Іван взяв сокиру, пішов на Дарусине подвір'я і почав колоти їй дрова. Даруся почала носити дрова в повітку і акуратно складати. А потім вона відкрила Іванові двері в сіни. Цвичок мовчки зайшов, а Марія лиш стиснула плечима на своєму подвір'ї: солодка Даруся нікому не відчиняє хатніх дверей сама.

***

З того дня Іван клепає дримби, возив їх продавати і від весни до осені все вертався на Дарусине подвір'я. Коли Іванова дримба здобувалася на голос, Дарусю ніколи не боліла голова, залізні обручі спадали з неї, робилося їй якось легко-легко.

Марія ладна була щодня носити сусідам їжу, щоб тільки Іван грав. Та Іван частенько завертав Маріїні попоїдки і казав, що сам може і зварити, і випрати. А коли Іван їхав продавати дримби, Даруся падала в хаті на ліжко і цілими добами дивилася в стелю, не підводячись ані до їжі, ані до печі, ні навіть до одинокої курки, що гребла під самими вікнами...

***

Одного разу солодка Даруся взяла з собою на цвинтар до тата і Цвичка. Іван прихопив з собою косу. Так вони й почеберяли: Даруся з кошем попереду, Іван Цвичок із перекинутою почерез плече косою на пів крока позаду, а навкруг них – сільські пси. Чахкотіли позаду машини, торохкотіла підвода, два хлопці перебирали педалі велосипедів – та ніхто не насмівся обігнати чудну й повільну процесію, аж поки вона не завершила на цвинтар. Поки Даруся ходила до тата, Іван із псами стояв на брамі, а як Даруся показала перед ними, пішов Іван углиб цвинтаря. Він викосив мало не пів цвинтаря від трави і бур'янів, а особливо ті могилки, на які ніхто не ходить.

Згодом Цвичок вернувся з мандрів, обвішаний усяким залізяччя. А на ранок зробилася на Дарусиному подвір'ї мало не кузня: Іван клепає-виправляє-чистить-наждачить труби. А по обіді діти почали зносити йому всіяке залізяччя. Вони посортували залізо, а по закінченні роботи Іван купив хлопчикам коржиків, ще й по дримбі вручив і спровадив по домівках.

Та на ранок на Дарусиному подвір'ї почувся лемент. На крики збіглися близькі сусіди і застали таку картину: заспана Даруся, пов'язана кількома хустками, в білій нічній сорочці висунулася мало не до пупа через вікно, а Іван у одних підштанниках кулею вилетів з повітки. А посеред двору лементувала дружина колгоспного бригадира Передерія – Ірина. Поки почалася сварка між Іваном, Іриною та ближніми сусідами, у людські голови вкарбувалася немаловажна (особливо для молодиць) деталь: Іван Цвичок спить від солодкої Дарусі окремо.

Іван вернувся в повітку, одягся і став перед Іриною з вилами. Жінка кричала і сварила Івана за те, що вчора у неї вкрали бильце від залізного ліжка. Ірина назвала Цвичка злодієм. Івана називали по селах Буковини і Галичини по-всякому, але злодієм назвати не наважився би навіть п'яний. Іван зірвав з її голови хустину і затоптав, а Марія вдарила Ірину у плечі. Тоді Іван спитав, де лежало те бильце. Ірина мусила зізнатися, що на смітті. Іван потряс перед нею вилами і вигнав додому. На очах усіх сусідів Цвичок пішов до Дарусі, притиснув її до грудей і лагідно погладив по голові. Він щось шептав їй на вухо. Після цього вона злізла з вікна, закрила віконниці і почала розкладати вогонь у печі.

...Але пригоди із залізом не закінчилися, бо до директора школи прийшов комірник колгоспу і просив дати раду учням, які замість того, щоб шукати по селі металолом і нести його на здачу, понесли тонни металу на подвір'я отих двох дурних – Цвичка і солодкої Дарусі. У кабінет зайшов сільський дільничний Степан, який привів Івана Цвичка наче злодія. Тоді Цвичок пояснив директору, що збирає залізо для доброго діла – хоче Дарусиному татові обгородити могилку. А якщо повезуть його в міліцію, то він там розкаже, скільки комірник краде і де ховає.

А через якийсь час, перебракувавши, почистивши і посортувавши залізяччя, привіз його Цвичок кількома тачками в сільську кузню, до коваля Петра і попросив збудувати огорожу Довбушеві. Коли огорожа на могилу Дарусиною тата була готова, директор школи зняв з уроку п'ять хлопців і відіслав Цвичкові на поміч. І в той день, як Цвичок примудрив на огорожі клямку, Даруся так і переночувала на татовій могилі.

Якогось то дня Марія покликала Цвичка до себе на обору і сказала, щоб ніколи не приносив Дарусі конфет. І навіть не показував. Іван відповів, що знає, бо йому розповіли вже.

***

Біля Дарусі Іван багато говорив, а її переставала боліти голова. Але ж Цвичок є Цвичком: він вроджений для дримби і мандрів. І довго сидіти на одному місці не годен. Поки нема Івана – Даруся розслабається, як розсохла груша на її городі. Усе в хаті більше лежить з уповитою головою, і ватру в печі не кладе. А коли голова її відпускає –

стає на хвiртці і чекає. А перед його приходом пов'язується біленькою хусточкою і відкриває навстіж ворота, прикрашені для такої okazji білими паперовими квітами.

***

А одного разу Іван зібрав Дарусю і рушив з нею в дорогу. Коли вони йшли на автостанцію, люди бігли дивитися, бо ще не бачили такого резонансу. Даруся пам'ятала, як вони колись з мамою щодня ходили вранішнім і підвечірковим берегом ріки, в надії позбутися задушливого кашлю, що не давав Дарусі жити. Сусіди сказали лікувати коклюш повітрям від ріки. Тут кашель відпускав їй горлечко, їй було легко, і добре. А далі річки і млина Даруся і не ходила ніколи. Хіба колись давно з Марією один раз у сусіднє село на гробки.

Іван з Черемошного до Кутів віз Дарусю підводами. Під обід – уже автобусом – дісталися Косова. І Цвичок, прискоривши крок, повів Дарусю прямісько в районну поліклініку. Вони зайшли до якогось лікаря, і Цвичок сказав, що Даруся не німа, але не говорить. Молодий доктор був районним інфекціоністом і дієтологом в одній особі. В Дарусину справу він і не думав вникати. Даруся дивилася на доктора великими розумними очима – і йому здавалося, що вона сама його гіпнотизує, а тепер по селах ходить повно циганів і всяких шарлатанів, що дурять людям голови. Невропатолог на той день був вихідний. Отоларинголог – у відпустці. Ото доктор сказав, що Даруся німа. Іван накричав на лікаря і сказав, що сам її лікуватиме.

...А по Петрі через Івана з Дарусею знову стало село з ніг на голову: Варвара розповідала, що вони голі-голісінькі посеред ночі проти місяця у річці купаються і не встидаються.

***

Все було так. Іван зрозумів, що вода рятує Дарусю від хвороби. Однієї ночі він повів її до ріки, сам зайшов у воду і покликав Дарусю. Вони стояли по груди у воді, навпроти одне одного, з витягнутими вперед руками, ніби мали намір кинутися одне одному в обійми. А на березі Іван вгорнув їй ноги і плечі, розчесав руками волосся, розтер руки, а потім носив з довбанки холодну воду, щоб напилася.

А вдома Іван дізнався, що Даруся досі дівка. Він радив їй не знати чоловіків, бо вони можуть образити її, ще й дитину зробити. Тієї ночі з Дарусі таки вирвався чи то стогін, чи виття. Вона німувала чверть століття, аж поки не заговорила під Івановими руками. Грубим, нелюдським, голосом, словами, давно запереченими її язиком і горлом. І тоді Іван заплакав. Зібравши всі свої сили, волю і злість, вона відповіла йому: "І-ва-не...".

Після тої ночі Іван знав, Дарусю можна вилікувати. Як – Іван не знав, але знав точно, що можна. Її все рідше і рідше мучили напади болю. Іноді вона могла навіть усміхатися. Цвичок відмовився від звичних своїх мандрів. Клепав дримби і передавав кимсь на базар у Косів чи в Кути, але сам рідко коли відлучався від Дарусі. Коли Іван ішов до когось на деньку, брав із собою Дарусю.

Та людям було заздрісно дивитися на їхнє щастя. І скоро пішли чутки, що Іван і Даруся в одній постелі з псами сплять, що нечиста сила у них живе...

***

Одного дня викликали Івана Цвичка в сільраду. Голова і міліціонер Степан почали допитувати Івана, що у нього з Дарусею відбувається ночами. Іван довго мовчав, а потім спитав, навіщо він їм здався. Адже нічого поганого нікому не зробив. Чоловік сказав, що їхня влада, МГБ, забрала колись його хату, а маму побила до смерті. Потім Іван сказав, що мусить йти додому працювати, бо йому не привезуть усього готового, як для голови, якому фірами з ферми возять усе потрібне. Почувши такі слова, голова погрозив Іванові, що посадить його на 15 діб. Іван не прикусив язика, а сказав, що розповість про міліціонера, який з револьвером за молодими гониться, а його жінка самогонку варить з колгоспного цукру... Голова з дільничним почухали потилиці, відпровадили секретарку і стали перед Іваном, як на останній рубіж перед наступом. Вони питали Івана, що він робить з Дарусею вночі, бо влада мусить знати все. "Срати я хотів на таку вашу владу, що під ковдру людям зазирає! А як зачепите хоч словом Дарусю — постинаю вам голови, як псам шолудивим, а хоч би потому зогнив у криміналі...", — відповів Іван.

***

Цвичка забрали на 15 діб у район. Обголили в районі Івана на бубон, дали замість дримби дряпак у руки — і пішов Цвичок замітати вулиці райцентру.

Вже перед відходом додому Цвичок не мав у чому йти, бо одяг його був геть подертий. Та скрізь трапляються добрі люди. Навіть у райвідділах міліції. Сержант, що був наглядачем для арештованого, дав Іванові свій армійський одяг: темно-зелені штани-галіфе із зав'язками круг кісточок, широкий ремінь і таку ж зелену сорочку з блискучими гудзиками. У такому вигляді Іван з'явився перед Дарусею, а вона відразу зомліла. Поки Іван відливав Дарусю водою і заносив її в хату, прибігла Марія. Вона казала Іванові, що не варто було цього робити, а той не розумів, чого саме.

***

...Напад головного болю тривав у Дарусі від 21 вересня, аж до Покрови. Вона не їла, лиш пила воду із сухарями, на Івана не подивилася й разу, а вгортати голову давала лиш Марії. Цвичок приводив священика і сільського фельдшера, але ніхто не міг допомогти. А коли Даруся встала після Покрови, то збрала Іванові речі і відкрила перед ним двері. Дуже тихо вона сказала: "І-д-и-І-в-а-н-е".

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

МИХАЙЛОВЕ ЧУДО

ДРАМА НАЙГОЛОВНІША

Матронка з Михайлом недавно побралися і жили тільки вдвох. Жінку у селі називали Михайловим чудом, бо він сам її так назвав на весіллі, коли міцно крутив у танці...

Михайло Ілащук був сиротою: тата привалило дарабою, коли дитині було 12 років, а за три роки по тому й Михайлова мама пішла у глину. Жінки у селі думали, що у неї

підночовують шлюбні ґазди, ото й завели до лісу і прив'язали до бука. Жінку з'їли вовки, а винних ніхто не покарав. Після смерті матері Михайло почав служити по людях. Парубкував довго, поки на таку-сяку господарку не склався і ось спромігся на весілля з Матронкою. Вона була з чужого села, на зріст була маленька, завжди мовчала і поводитися тихо. Мала таку довгу косу, що нею тричі обвивала голову. На весіллі молодята-сироти танцювали під мелодію "гора-маре", притиснувшись чолами, і, здавалося, що хочуть наперед переважити чи відсторонити те, що на них чекає в майбутньому.

***

Коли Матронка народила дитину, усі жінки в селі були здивовані, бо ніхто навіть не знав про вагітність. Минула весна, почалося літо. Матронка доглядала дитину і поралася в городі і дворі, а Михайло ходив працювати по людях, бо був добрим майстром. А коли він десь працював далеко, то приходив додому лише на неділю. Зранку Матронка виганяла худобу в луги над Черемошем, потім йшла поратися по господарству, а ввечері приганяла худобу.

Однієї ночі Танасій Максим'юк, який любив чужими дворами намацувати дорогу до чужих молодниць, почув сильний плач Матрончиної дитини. Він зайшов у хату, але Матронки не було. Танасій покликав сусідів, і всі пішли шукати Матронку лугами. Марія–сусідка говорила, що Матронка вдень була вдома, сапала на городі, а ввечері пішла по корову і зникла.

Люди повідомили Михайлові про біду, і він повернувся додому. Чоловік пішов до лейтенанта–румуну Лупула, начальника одночасно Черемошнянської жандармерії і прикордонного поста, і розповів про зникнення жінки. Лупул сказав, що зараз тривожний час, але жінку шукатимуть.

***

Всі ці події відбувалися у червні 1940 року. По два боки Черемоша гніздилися двоє гірських сіл з однаковою назвою – Черемошне. Те село, у якому жив Михайло, належало Румунії, а село на протилежному боці від 17 вересня 1939 року належало совітам. Річка була кордоном.

За лугом, де паслася людська худоба, уздовж крутого обривистого берега височіла довжелезна дамба, яка підпирала обривистий берег-скалу. Дамба берегла село від повеней і мала дугоподібну форму. Михайло сидів на гребеневі дамби і дивився на той бік. Там коїлося щось погане, адже люди там дуже притихли, наче повимирали. Відколи сюди прийшли совіти, на той бік утекло пару люду і з Михайлового села. Що їм вийшло з тої втечі – Бог знає. Але ніхто більше не чув – не видів від них ні привіту, ні одвіту.

***

Наступного дня Лупул з карабіном на плечі сам прийшов до Михайла і сказав, що вибирається з села, бо скоро владу тут займуть совіти, тож хай Михайло просить у них допомоги у пошуку жінки. А після обіду в Черемошному змінилася влада...

Михайло пішов до жидівської корчми купити нафти, та там усе було зачинено, а

з—за дверей він почув, що ця нова влада ще дасть тут усім жару. Тоді Михайло подався до Гершкового млина. Господар був винен Михайлові кукурудзяні крупи за нове вікно. Гершко сказав Михайлові, що ця колісниця, що в'їхала сьогодні в їхнє життя, не обмине ані німого, ані сліпого, ані християнина, ані іудея. Михайло топтався по селу, як у дурному розумі. Люди чомусь зашилися по хатах, лише коло дзвіниці трохи челяді зібралось. Але то все ті, з ким Михайлові не дуже до бесіди. Вхід до дзвіниці чомусь був перегороджений фірою. На фірі сиділи зайшли в село вояки у благенській, добре вицвілій коричневій військовій формі, розбитих чоботах, а хто і в постолах з березової кори, і з карабінами почерез плече. Михайло зустрів Василю Макушкову і діда Дмитра Поповича. Василя і Дмитро вважали, що з нової влади добра не буде, бо нормальна влада людей заспокоює, а ці бігають селом, як ошеленні і нарвані. Коли був на Україні голод, вони про це не сказали тут, а з Галіції багато газдовитих людей забрали у світ, і навіть фамілія не знає, де вони й що вони.

***

...Матронка знайшлася на третю добу. Михайло знайшов її там, де три доби шукав, — у лузі. Лежала без пам'яті в ямі, куди сільська громада тачками звозила непотріб. Жінка знайшлася, а корова пропала без сліду. Михайло не дав нікому, навіть сільській знахарці Фулячці, оглянути жінку: Матронка була дуже побита. Так, нібито вона не з висоти падала, а били її буками чи батогами по всьому тілу, особливо по спині і ногах. Пальці у неї були такі, немовби їх кліщами тиснули або били камінням. Груди спрутило від надлишку довго незцідженого і запеклого молока, потім ударила гарячка і трималася тиждень, а далі молоко в грудях геть-чисто перегоріло — і почав Михайло привчати дитину до молока коров'ячого і до всього решти їстівного. Довший час Матронка лежала нерухомо на ліжкові під вікном і німувала. Михайло закинув усі роботи і доглядав жінку і дитину. А старі люде казали: не можна так дуже любитися, як ці двоє любилися, от тепер і мають біду.

***

Михайло виходжував жінку літо, осінь і цілу зиму, не давав їй нічого робити. Щоб люди не заглядали на подвір'я — зробив глухий паркан. Матронка часто тихо плакала, а Михайло питав, що болить. Вона говорила, що її серце плаче наперед.

***

Минув майже рік. Слабість помало відпускала. Але тої веселості й жвавості, що була колись у Матрончиних очах і рухах, ніхто більше не бачив.

А в Черемошнім нова влада забила Капетутерову корчму дошками навхрест. Замість корчми у двох кімнатах колишньої Флорескулової садиби совіти відкрили кооператив. У Гершковім млині тепер порядкував чи не найбільший і найгаласливіший сільський ледар — Лесьо Онуфрійчук, Гершко лиш зрідка був на підмозі, бо новий мельник нічого не розумів. В колишній румунській школі зробили сільську читальню. Людей зганяли туди слухати щоразу нового лектора, або коли-не-коли крутили кіно. Люди знали, що у світі нічого доброго не робилося. Під боком — у Польщі — палала війна.

Михайло зрозумів, що в його селі поволі ставало так тихо, як у Черемошнім по той бік ріки. Якоїсь то пізньої червневої ночі в Михайлові двері щосили загупало. На ганку стояла захекана Параска Данилюкова – перша сусідка Куриків, із полотняним мішком у руках. Вона кликала Матронку йти з нею, бо совіти забирають Куриків і ще декого з села, а все добро лишається, то можна піти і щось взяти собі. Матронка не пішла.

***

За кілька днів нова влада зникла, хоч черемошнянські люди цілий рік її терпіли. Якийсь час в усіх околицях і на тому боці ріки панувало повне безвладдя. Дехто цілими сім'ями перебирався у гори, подалі від того, що неминуче повинно було прийти з війною. Черемошнянські жиди після вимушеної перерви вернулися до свого колишнього ґешефту.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

***

Недільної днини Танасій Максим'юк, сидючи на лавці під стіною Маріїної хати, говорив, що щось то значить, що румуни забралися тепер із села під німецьку команду, як колись маскалі. Поверх двадцять років тут були, а німець за один день вимів їх. Німець, напевно, надумав тікати назад до себе. А раз німець тікає – буде йти фронт, село можуть евакуювати...

***

А перед цим у Черемошне з початком війни зайшла ріденька німецька частина і розквартирувалася по людях. Німчуки в селі поводили себе мирно. Хіба що ходили по хатах та забирали птицю і свиней на заріз, але ні до кого німець не прийшов по кури двічі, чим викликав мовчазне схвалення. На другий день після свого приходу німці через посильних скликали село перед церквою на віче.

Танасій Максим'юк перекладав німецьку бесіду зрозумілими для людей словами. Він по-німецьки говорив ще з австрійської війни. Німець сказав, що велика Німеччина і Гітлер почали війну з большевиками заради визволення окупованих людей з-під страху і безчинств; казав війни не боятися, але нову владу слухати. Німець попросив мовчаннєм пом'янути тих, кого кривда торкнулася найбільше, – і з листка прочитав фамілії десяти черемошнянських ґаздів, чиї сім'ї були забрані з села за тиждень до початку війни. На закінчення промови Дмитро Угрин підніс офіцерові хліб-сіль на вишитому рушникові з пришпиленим прапорцем, тканим синьо-жовтою волічкою. Після віча німці влаштували на сільській толоці розвагу під губні гармошки, але люди чомусь не веселилися.

Перед своїм відходом німці знову зібрали людей коло церкви, і той самий старший офіцер повідомив, що їхня частина змушена йти вперед, а тут, у Черемошному, вони залишають своїх союзників – представників румунської воєнної адміністрації, яку тутешні люди добре знають.

Новими-старими порядками були ті самі, а подеколи, іще пекучіші букові палиці, та

тепер уже повсюдні й категоричні заборони будь-яких політикувань. У Черемошнім по той бік ріки незмінно стояли німці – і дехто з цьогобічних черемошнjanців, навідуючи родину чи брешучи, що навідуючи таку, залишався там і добровільно просився їхати на роботи до Німеччини разом з галицьською молоддю.

В недовгому часі румуни мобілізували у селі чоловіків. Та до Михайла прийшов лейтенант Лупул і сказав, що його залишать у селі. Лейтенант пояснював це тим, що межі цивільними людьми хтось також мусить тримати порядок. В селі залишаються самі діти, старі й каліки, а як би що скоїлося, поки гармати б'ють на фронті, то не було би кому й стати на порятунок. Тим більше, Михайло має хвору дружину і маленьку дитину та й не зовсім благонадійний, як для воєнного часу: хіба забув, за яких умов і як пропадала його жінка, може, вона який агент... Лейтенант наказав Михайлові приходити завтра на пост, щоб поміняти підлогу і двері.

***

У той день Михайло дуже побив Матронку. Дитину перед цим відвів до куми Марії. Михайло підозрював жінку у зраді, бо Лупул знає про неї те, чого не знає він, шлюбний її чоловік. Хто перший пішов нібито її шукати? Лупулові вояки. Може, румун десь валявся разом з нею в оборозі на постерунку, чи в якій недалекої лісовій хижці, а потім віддячив – сказав підкинути жінку так, щоб її точно можна було знайти? Ото й підкинули на людне місце під дамбою. А тепер, видите, румун вернувся в село, і навіть на войну Михайла не відсилає. Так, щоби люди не говорили, що відіслав чоловіка на смерть, а сам заловляє до молодиці.

Матронка не просилася. Не верещала. Значить, була винна, бо навіть не питала, за що він б'є. Лиш закусила волоссям рот і тихо стогнала після кожного удару, поки безсила її голова не впала на лаву непритомна. Михайло відлив жінку водою – і знов узяв ремінь...

...Нещасний Михайло простояв цілу ніч на колінах перед Матрончиною постіллю і, ламаючи руки, допитувався: "Скажіть мені правду, Матронко, що з вами тоді було?" Та вона говорила, що нічого не пам'ятає. Відтоді Михайла почали з'їдати ревності. Він ходив слідом за жінкою.

***

Лупул зі своїми вояками покинули село серед ночі і без прощання, навіть не замкнувши колишнього постерунку. У село вернулися німці, тепер уже з мадярськими жовнірами.

...Найближчої неділі, коли в селі панував повний розгاردіаш, оскільки румуни пішли, а ніхто інший іще не прийшов, Матронка, як завжди, була у церкві на службі Божій. Раптом вона помітила рукави явно не простої недільної – а святошної, може, навіть великодньої – сорочки. Десь вона вже бачила на комусь таку сорочку раніше. Тоді ця сорочка була не на Васюті Калинич, а на Ілені – старшій Куриковій доньці. А цю запаску, що сьогодні висить на Калиничці, носила Дзьодзева жінка лише на Різдво. Матронка зрозуміла, що Васюта привласнила собі одяг тих жінок, яких москалі вивезли тоді з села.

Матронка не змогла дочекатися кінця служби. Вона вийшла з церкви, а Михайло, який підозрював жінку у зраді, пішов за нею. Вдома Матронка плакала і розповіла чоловікові про побачене у церкві. Вона згадувала, що Данилючка тоді таки не пішла грабувати Курикові статки. А Васюта пішла, хоч і повні комори всього мала, і Курики їй нічим ніколи не допекли. І як вона тепер Богу хреститься?

***

Німці попередили селян, що через Черемошне буде проходити перша лінія оборони, тому треба було готуватися до евакуації. Селяни погнали худобу лісами, щоб врятувати. Але фронт небувало швидкими темпами обійшов Черемошне, не зачіпаючи його, і посунув на Захід іншими землями. І черемошнрянські погоничі та пастухи завернули худобу назад.

Коли втомлені дальнім переходом люди вернулися на свої обійстя, в селі вже порядкували другі совіти. На місці всіх сімнадцяти жидівських корчмів страшно чорніли згарища. Кілька хат були пограбовані.

***

У неділю всіх людей погнали до сільради. Посеред кімнати колишнього сільського двірника стояло два великих столи. За ними сиділо по одному військовому. Ззаду бовваніло іще по двоє військовиків з пістолетами на боці. Кімнатою ходив старший офіцер, перекидаючи з руки в руку револьвер. У Черемошному його знали недоброю пам'яттю: уповноважений від районного МГБ, майор Дідушенко. Час від часу він налітав у село як фурія, – і разом з ним зникало кілька людей незалежно від статі, майнового стану і віку. Дехто вертався з перебитими чи поламаними пальцями або припеченою шкірою, багато – не вернулося досі. А хто вертався – йому заціплювало рот.

Михайлові і Матронці, як і усім, було запропоновано записуватися до депортації або добровільно йти до колгоспу і здавати туди свою худобу, реманент, і все, що зайве в господарстві, і починати господарювати не поодинці, а кучно.

Дідушенко сказав Михайлові, що той буде колгоспним заготівельником. Буде у колгоспі збирати молочні продукти, а потім везти на маслозавод у Вижницю. Михайла порекомендували самі ж сільські люди. Кажуть, чеснішого чоловіка в окрузі годі знайти. Поки що заготконтора побуде у його хаті, а далі побудують склади. Мусив Михайло з Матронкою записуватися у колгосп.

***

А на другий день прибула ціла машина солдатів зі зброєю, які погнали людей під сільраду. Під стіною, сиділо... двоє мерців: молоденький хлопець і зовсім юна дівчина, можна сказати, майже дівчинка. Геть зовсім голі. У хлопця з правого, а в дівчини з лівого боку були прострелені скроні. Груди у дівчини були обрізані. Дідушенко стояв у довгому шкіряному пальті, кутив і мовчки міряв людей очима. Жінки плакали, ховаючи лиця в рукави куфайок. Чоловіки стояли з опущеними долі головами.

Хлопець був черемошнрянський. Юрка Огронника син. Іван, на псевдо Яструб. Коли в селі стояла іще німецька команда, Іванова боївка розгромила їхній обоз з провіантом.

Іван удень був господарем у лісі, а вночі – по довколишніх селах Буковини і Галичини. Нова влада добре чула на собі його роботу. Другі совіти, як тепер називали нову-стару владу гірські люди, обіцяли великі гроші тому, хто викаже Іванове місцеперебування або можливі його контакти. В селі знали, що Іванова боївка лишилася в їхній окрузі останньою: йшов 1950 рік. Старого батька хлопця забрали у Вижницю на МГБ. Огронник сидів уже кілька місяців, та до сьогодні село знало, що сина він не продав. Певно, продав хтось інший, якщо мертвий тепер Іван підпирав сільраду. Дівчина, видно, була сторонська, бо ніхто її не впізнав.

Дідушенко почав кричати, що таке чекає кожного, хто не покориться радянській владі. Тим часом на подвір'я в'їхала підвода, яка привезла мертвого батька Івана – Юрка Огронника. Його теж посадили під стіну сільради. Старий Огронник був голий до пояса, а його руки – обрубані по лікті. Дідушенко сказав, що цей старий не хотів показати бункер сина, потім хотів обдурити владу і повів у Чортове урвище. Намагався скочити у провалля разом з офіцером, до якого був прикутий наручниками. Але не вийшло. Йому допомогли полетіти униз самому, а руки допомогли лишити. Офіцера витягли за шинелю, разом з дідовими руками. А діда витягли з дна, щоб іще раз показати, що така доля чекає кожного, хто хоч найменшим чином спробує обдурювати владу.

***

Уночі тричі постукали до Михайлової хати. Він зрозумів, що це не віщує нічого доброго. Михайло відчинив і до хати зайшли двоє чоловіків в чоботах, куфайках і мазепинках з обрізами почерез плечі. Вони ані Михайлові, ані Матронці не були знайомі. Ще кілька лишилося надворі. Чоловіки сказали, що прийшли взяти сира, бринзи і масла. А решта – що дадуть. Михайло почав пояснювати, що то людське все, а не його. Матронка спитала, що завтра скаже чоловік у колгоспі. Чоловіки відповіли, що хай так і скажуть, що вночі ввірвалися серед ночі з лісу, вчинили у хаті погром, напудили зброєю, пограбували і знесли. Ще пару штурханців у плечі дали. І нічого їм від москалів не буде. А від істинних українців подяка буде. Чоловіки наказали на суботу зарізати свиню, бо прийдуть за свіжиною. Потім вони розповіли, що їх уже не багато, але ще й не мало. І москалям спокою не дадуть, скільки зможуть. Вони з сотні Голуба, більше на Галичині орудують, а буковинські люди їм харчами та речами помагають. Тепер Михайлова черга.

... Ще добре не розвидніло, як подвір'я заповнили військові. Вони нищпорили всіма закутками. З двох хатніх вікон стирчали розбиті кавалки скла. Михайло з Матронкою сиділи під стіною на низенькій лавці, не дивлячись одне на другого і навіть не перемовляючись. Дитина бавилася біля дров'ятника.

Усі чекали Дідушенка з Вижниці. А він приїхав не сам: з ним був іще один військовий – низький, дещо опецькуватий, з меткими, як у тхора, очима і глибокими залисинами. Як тільки емгебісти ступили на обору і привіталися, Матронка відразу зомліла. Поки солдати відливали її водою, поки заспокоювали перелякану таким видовищем дитину, Михайла допитував сам Дідушенко.

Михайло говорив, що його пограбували, що приходило двоє і на дворі ще двоє було. Забрали, що хотіли, а потім побили вікна. Дідушенко не вірив, що четверо могли забрати стільки бринзи, масла, сметани. Він питав, чому сусіди не чули вночі гвалту, чому дитина і жінка не плакали з переляку, чому на допомогу не кликали. І фіри сусіди не чули. І міліціонер нічого не чув і не видів. І яструбки патрулювали село. І до сусідів Михайло не побіг відразу після того. І хоч трапилося все опівночі, а один чоловік бачив, що шиби вилітали перед досвідком, але з хати ніхто не виходив.

Дідушковий напарник у допит не встрявав, а лиш сидів і слухав. Далі він вийшов з хати, а коли по якімсь часі вернувся, був чимось явно вдоволений. Він покликав Михайла і Дідушенка надвір. Зів'яла, зовсім безвольна і навіть байдужа Матронка тепер сиділа на ковбчикові посеред обори, закриваючи хустиною обличчя по самі очі. Дитина стояла коло неї, тримаючи руку на голові матері. Став коло них і Михайло.

Офіцер у галіфе і собі сів на ковбчик у трьох кроках і, посміхаючись, мовчки витягнув з кишені зеленого півника-льодяника на довгій паличці. Він почав мовчки смакувати льодяником, а потім витяг з кишені червоного півника. Тепер він дивився виключно на дитину. Вказівним пальцем лівої руки офіцер поманив дитину до себе. І тут Матронка скинулася, ніби зі сну, нібито мала намір не пустити дитину, але дитина вже стояла перед офіцером, не зводячи очей з півника на його коліні. Офіцер спитав дівчинку, як її звати. "Даруся – донька Михайла Ілащука, сина Петрового", – відповіла мала. Потім вона сказала, що їй 10 років, що вона знає молитви і любить конфети. Потім офіцер попросив дитину показати, чи вона вміє заплітати косу. Коли Даруся заплела косу, офіцер дав їй полизати цукерку, а потім запитав, чи дуже ті вуйки вночі били тата. "Вони тата не били". – "Вони тата не били, але били вікна?" – "Ні, тато бив вікна сам, коли вуйки пішли". – "Але мамка плакала? Так? І казала давати вуйкам бринзу?" – "Мамка плакала дуже. А казали дати бринзу вуйки, мама не хотіла, щоби тато давав". Офіцер дав дитині полизати цукеру, а потім знову питав: "Дарусю, а що ще казали татові вуйки?" – "Казали зарізати до суботи свиню". Офіцер витяг ще одного півника, жовтого, і сказав дівчинці бігти погратися до сусідського Славчика, а заодно дати і йому півника.

Після цього Михайло пішов до хати і взяв рюкзак з речами, бо думав, що його відразу арештують. Та Дідушенко сказав, що в тюрмі його не треба, щоби задаремно годувати. Там інших нахлібників і нероб вистачає. Михайло мусить повернути в заготконтору до суботи подвійну норму молокопродуктів. Тоді лишиться вдома. До суботи є купа часу. Сибір до того часу не потепліє.

Матронка лежала до вечора. Михайло мовчки робив порядок: склив вікна, замітав хороми, сортував бочки і бідони, а потому як сів на подвір'ї під стіною – то так і не випустив люльку з рота, також до вечора. Матронка вважала дитину винною, але Михайло говорив їй, що то люди донесли усе, як було. Може, хтось навіть з тих, хто вночі приходив. А дитина не розуміє, що робиться, та й не вміє брехати.

Раптом Матронка зірвалася на ноги і призналася чоловікові, що сьогодні у їхній хаті побував її кат, який розпитав про усе Дарусю. Вона розказала Михайлові правду,

якою замкнула собі уста на десять років. Аж по сьогодні.

***

...Довго шукаючи того червневого вечора зниклу зненацька корову, Матронка обійшла дамбу далеко знизу, але й там худобини не було. Раптом її хтось покликав. То був чоловік і жінка, геть мокрі. Вони говорили, що припливли з того боку ріки, з іншого Черемошного, бо там сьогодні совіти вивозять людей цілими сім'ями. Втікачі просили Матронку допомогти їм сховатися. Та раптом два совіцькі прикордонники підійшли до Матронки та втікачів і спіймали усіх трьох.

Спочатку били всіх трьох, ні про що не питаючи і не слухаючи. Далі їх розділили – і тоді Матронку били саму, тепер уже поміж допитами. Питали, відколи вона зв'язана з тими двома оунівцями, що перейшли кордон, як і коли вони домовлялися про зустрічі, скільки разів зустрічалися до цього, які відомості передавали одні одним. Потім Матронці кілька разів повільно затискали пальці між двері, а далі били і відливали водою, а тоді били знов. Після того в неї питали, що робиться на тому березі ріки. На ніч її кинули у яму зі щурами.

Зранку якийсь офіцер продовжив допит. Матронка сиділа на стільці. Спочатку офіцер затягнув білі шторки на вікнах, замкнув зсередини двері, а тоді кілька разів обійшов круг стільця, довго роззираючи жінку. Раз-другий мовчки поторгав розтріпану косу, пригладив їй волосся на маківці, а далі взяв за підборіддя і сказав, що не битиме, але хай відповідає правду. Матронка знову розповіла про загублену корову, про те, що має тримісячну дитину, і їй треба йти годувати дитину, бо молоко перегорає. Офіцер сказав, що зараз це перевірить. Він задер Матрончину сорочку, став на коліна і двома пальцями з усієї сили стиснув спочатку розбухлу пипку одної, а потім всією долонею взявся за другу цицьку. Так, ніби хотів її видіти. Вона кричала від болю не своїм голосом, бо він тиснув груди, немов корові дійки, – аж поки вона не звалилася непритомна на підлогу.

...Коли прийшла до тям, офіцер поправляв штани-галіфе і вдоволено кривився, витираючи з лиця залишки грудного молока. Говорив повільно і знехотя, так ніби, щойно встав від жінки: "Я тебе відпускаю тільки тому, що у тебе мала дитина, великі груди і довге волосся. А твоя корова буде тепер давати мені молоко замість тебе. Але запам'ятай собі, жінко, одне: якщо ти хоч раз, десь комусь, бодай чоловікові, скажеш, що з тобою було..." – "Я нічого не пам'ятаю..." – не дала доказати Матронка і подивилася йому в очі.

Вночі Матронку перевели через ріку–кордон. Переводив її Дмитро Угрин, той, що за пару днів підносив німцеві у наваксованих чоботах хліб-сіль на рушникові.

А сьогодні її мучитель випитав у маленької Дарусі нічну правду, не впізнавши своєї колишньої жертви...

***

Михайло поїхав до вуйка Василя, що тримав в Бозні полонину, щоб випросити масла, сиру, сметани, щоб віддати у колгосп. Михайло вже другу добу ходив з полонини в полонину, від хати до хати, випрошуючи в людей, яке можна їстівне добро, обіцяючи

відробити на деньках позичене. І дехто, вислухавши його, допомагав, бо знав, що Михайло не бреше. Та вуйко Василь говорив, що не може віддати просто так людську працю, бо що скаже ґаздам? Хто зна, чим би скінчилася ця одноголоса вуйкова бесіда, коли б із кошари не вийшов... високий чоловік, у котрому Михайло впізнав свого нічного гостя з сотні Голуба. Чоловік сказав, що все поверне, бо Бог добрий, та й інші люди допоможуть.

Михайло повантажив усе на свого коня і повіз у село. А там він застав Матронку уже повішеною. Вона висіла в дровітні, зачеплена за бантину обмотаною круг шиї косою, з чорним, висолопленим з рота язиком, у білій сорочці на голе тіло, майже торкаючись пальцями землі. Простоволоса, розплетена Даруся обома ручками трималася їй за голі і босі ноги, так що спершу дитину не могли відтягнути два чоловіки – Михайло і чоловік Марії-сусідки – Дмитро. А потому, коли приїхав Дідушенко, і ще двоє чоловіків не могли зняти Матронку з бантини, аж поки Дідушенко не сказав відрізати їй косу... Відтоді Даруся втратила голос. А з часом у Черемошному її почали називати солодкою. Аж дотепер.

Сусіди ще довго після цих подій сперечалися, що було причиною такої нещасливої долі Михайла і Матронки: чи час тоді такий був, чи хата їхня з самого початку була проклята, і проклятими лишилися ті, хто жив у ній. Бо тяжку смерть мав Михайловий тато. Усе життя сплави по воді спускав, а сплави його життя забрали. А мама? І мама проклята. Хоча брехали на неї люди. Михайлова мама – чесна жінка була. Наговорили на неї. Зависть усе зробила. Людська зависть – гірше, як слабість. Ото людська зависть усе й зробила. Ціла фамілія на пси зійшла. Одна нещасна німа Даруся, що за всіх відбуває гріхи на цьому світі, сирота.

...Життя – то трояка ружа, яка не тільки ружекий колір має. То чорне тобі покажеться, то жовте, а там, дивися, загориться червоним. Ніколи не знаєш, яку барву завтра уздриш. Чекаєш одної, а воно тобі показує другу.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу